

УДК [343.982.327:658.62](477)

І. А. Петрова

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ТОВАРІВ ТА ВИЯВЛЕННЯ ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ТОВАРОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ

На основі вивчення та аналізу видів ідентифікації та її засобів сформульовані вимоги до критеріїв ідентифікації, що дозволяють виявити фальсифікацію і визначити її засоби.

Застосування в ході розслідування кримінальних чи цивільних справ і проведення судово-товарознавчих експертиз спеціальних знань, особливо останнім часом, зростає. Необхідно враховувати, що для з'ясування специфічних обставин (порушення технології виробництва, технічна несправність механізмів і т. п.) і вживання належних заходів щодо їх усунення суд вправі вдатися до допомоги

© Петрова І. А., 2011

фахівців, а під час проведення судово-товарознавчої експертизи поставити питання, вирішення яких вимагає спеціальних знань.

Для вивчення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів, у слідчій (і судовій) практиці використовуються різні спеціальні знання, залежно від конкретних обставин розслідуваної події, властивостей об'єктів і т. ін. До них належать і спеціальні знання експертів-товарознавців для встановлення умов, що сприяють вчиненню розкрадань, посадових і господарських злочинів. Використовуючи їх, слідчий може глибше з'ясувати причини й умови, що полегшують вчинення злочину, і вжити конкретних заходів щодо їх усунення.

Значної шкоди економіці України завдає присутність на ринку держави недоброякісних і небезпечних для вживання продовольчих товарів. Одним із факторів, що ускладнюють контроль якості, є дуже широкий асортимент продуктів харчової промисловості, зумовлений великою кількістю підприємств-виробників та появою на продовольчому ринку України нових видів продукції як закордонного, так і вітчизняного виробництва. Підприємства, і, насамперед, новоутворені структури, з метою скорочення витрат на виробництво та отримання надприбутків порушують технологічні процеси, умови виробництва, зберігання та реалізації продукції, внаслідок чого недоброякісні продукти надходять до споживачів, що становить загрозу життю та здоров'ю населення і завдає державі значних економічних збитків. Завдає це збитків також виробникам всесвітньо відомих торгових марок, оскільки підроблені товари підривають їхній авторитет на ринку. Така ситуація викликає необхідність поглиблення наукового підґрунтя проведення судово-товарознавчих експертиз для отримання достовірних повних висновків, що є неможливим без використання ідентифікації у процесі експертних досліджень.

Слово «ідентифікація» можна тлумачити як отождоження. Ідентифікація широко використовується у криміналістиці. Теорію криміналістичної ідентифікації висвітлювали у своїх роботах учені-криміналісти Т. В. Авер'янова, Р. С. Белкін, А. І. Вінберг, Б. А. Зотов, Ю. К. Орлов, О. Р. Россинська, М. В. Салтєвський та ін. Дослідники зазначали, що сутність криміналістичної ідентифікації полягає в тому, що вона є порівняльним дослідженням ознак речі, які у думках формуються в уявленні, але які визначають її тотожність і відрізняють її від усіх інших речей. Саме використання ідентифікації дозволяє виявити фальсифіковані товари в ході проведення судово-товарознавчих експертиз, але цьому питанню вчені не приділяли достатньої уваги.

Метою даної роботи є вивчення та аналіз видів ідентифікації та її засобів, формування вимог до критеріїв ідентифікації, що дозволяють виявити фальсифікацію і визначити її засоби.

Під час проведення судово-товарознавчої експертизи роботу починають з огляду об'єкта дослідження. У ході огляду визначають ідентифікаційні ознаки товару. До їх числа належать різні матеріа-

льно-речовинні (споживчі) властивості, що характеризують групову чи індивідуально-конкретну належність. Вони встановлюються за допомогою нормативних документів (ГОСТ, ДСТУ, ТУ), прейскурантів та іншої нормативно-технічної документації. Слід звернути увагу на принципи ідентифікації, що використовуються в ході проведення експертних досліджень:

- всі об'єкти ідентифікації поділяються на ідентифіковані (які ідентифікують чи ототожнюють) та ідентифікуючі (якими ідентифікують). Ідентифікований об'єкт вимагає встановлення його тотожності; ідентифікуючий об'єкт – визначення властивостей, ознак, що допомагають визначити тотожність;

- об'єкти ідентифікації поділяються на відносно змінювані і відносно незмінювані. Ступінь змінюваності об'єктів і враховують при ідентифікації, частіше це пов'язане із терміновим виїздом на місце події чи злочину та проведенням огляду місця події та речових доказів;

- дослідження об'єктів ідентифікації проводиться за допомогою аналізу та синтезу;

- процес порівняльного дослідження здійснюється при використанні методу спостережень.

Одним із основних методів ідентифікації є експертний огляд речових доказів, експертний експеримент, аналіз та синтез. Криміналістична ідентифікація поділяється на родову, видову та індивідуальну. За обсягами родове поняття ширше, ніж видове, але характеризується меншою кількістю ознак, ніж видове [1]. Найбільшою кількістю ознак характеризується індивідуальна ідентифікація. Так, наприклад, при ідентифікації тканин необхідно встановити клас (за вихідною сировиною); групу всередині класу; підгрупу; вид тканини у підгрупі; властивості даного виду тканини у підгрупі; властивості даного виду тканини і особливості, що її відрізняють і є індивідуальними [2; 3].

Зазначене вище є процесом ідентифікації за обсягом, винятком є остання стадія, що належить до субстанціональної ідентифікації. Під час вчинення злочину, підготовки або знищення слідів нерідко відбувається проділ деяких об'єктів на окремі частини. Обсяг таких об'єктів дуже різноманітний. У таких випадках перед експертами часто постає питання про те, чи не є об'єкти, що досліджуються, окремими частинами одного і того ж цілого? Це так звана ідентифікація цілого за частинами. Вона здійснюється у двох варіантах: за наявності загальної лінії поділу; за відсутності лінії поділу.

Використовуючи метод ідентифікації, судовий експерт-товарознавець може визначити джерело походження товару, його артикула, комплектистність, ціну. Насамперед установлюється точна назва товару і його призначення — перша умова товарознавчої ідентифікації. Це дає можливість класифікувати досліджуваний товар. Після цього визначають ознаки, що належать до вихідного матеріалу, сировини, якості, спільності вироблення, зовнішнього

вигляду, тобто ознаки групової належності товару. Визначення групової належності залежить від кількості і якості спільних ознак, встановлених у ході порівняльного дослідження.

Номенклатура показників, що перевіряються, переважно обмежується лише вимогами, передбаченими стандартами, причому вона може бути повною або обмежуватись декількома показниками (наприклад, тільки органолептичними показниками). Під час проведення судово-товарознавчої експертизи експерт-товарознавець має використати всі можливі показники якості даного товару з метою отримання повних та достовірних результатів.

Ідентифікація розглядається як початковий етап оцінної діяльності, вона передбачена в нормативних документах. У випадку, коли продукція не ідентифікована, не можна проводити оцінку і контроль якості. Саме з цього і починається робота експерта-товарознавця з дослідження товару. Якщо подані товари чи зразки не дозволяють повно дослідити їхні властивості і відповідність за товарознавчими методиками (недостатня кількість, неналежна якість, розмір, обсяг тощо), то експерт указує ці причини.

Індивідуально-конкретна тотожність може бути встановлена при лінійних вимірах, огляді конструктивних особливостей й інших індивідуальних ознак. Індивідуально-конкретною може також бути ознака товару, нормована ДСТУ, ГОСТ, технічними умовами або прейскурантом. У ході проведення ідентифікації експерт-товарознавець використовує різні засоби. Міжнародні стандарти ISO встановлюють, що засобами ідентифікації є документи: нормативні (стандарти, ТУ й ін.) і технічні (креслення й ін.), які регламентують показники якості, що можуть бути використані для цілей ідентифікації, а також інші документи, у тому числі товарно-супровідні (накладні, сертифікати, якісні посвідчення, посібники з експлуатації, паспорти тощо). Найважливішим засобом ідентифікації продовольчих товарів є маркування, що містить інформацію, придатну для цілей ідентифікації.

Призначенням даних засобів є регламентація критеріїв ідентифікації. Критерії ідентифікації – це характеристики товарів, що дозволяють ототожнювати найменування поданого товару з найменуванням, зазначеним на маркуванні та у нормативних, товарно-супровідних документах, а також вимогами, встановленими стандартами. Наприклад, у стандартах, ТУ, правилах Системи сертифікації для харчових продуктів і продовольчої сировини передбачаються три групи показників: органолептичні, фізико-хімічні, мікробіологічні, що визначають їхню якість.

Однак для цілей ідентифікації придатні лише органолептичні й фізико-хімічні показники, що характеризують власне споживчі властивості самого товару. Мікробіологічні показники належать до показників безпеки, що залежить від зовнішніх впливів і наявності мікрофлори. Практично всі продовольчі товари служать для одних і тих самих мікроорганізмів живильним середовищем, тому наяв-

ність мікроорганізмів і вироблених ними мікотоксинів не може бути критерієм ідентифікації.

Не придатні як критерії ідентифікації продовольчих товарів і більшість фізико-хімічних показників безпеки, однак вони використовуються при сертифікації продукції. Вони лише побічно свідчать про забруднення сировини, харчових продуктів і не притаманні екологічно чистим продуктам (або вміст їх незначний). Це стосується таких показників безпеки, як токсичні мікроелементи, радіонукліди, антибіотики, гормональні препарати, нітрати тощо, які не дають уявлення про індивідуальні властивості, притаманні даному продукту. Наприклад, забарвлення виробу, оригінальність обробки, індивідуальне виготовлення й ін. Крім того, відомо, що судово-товарознавча експертиза досліджує в товарах їхні споживчі властивості і зміни, що виникають під впливом різних факторів. Усілякі впливи сприяють зміні в товарі його споживчих властивостей. Вони, як правило, мають індивідуально-конкретний характер і встановлюються при ідентифікації товару. До їх числа відносять: визначення розміру uszkodження на виробі (довжина, ширина, площа), характеру uszkodження (механічний вплив, знос тощо), фактичну втрату якості (у грошовому еквіваленті чи у відсотках), місця uszkodження (нижня частина рукава жіночого зимового пальто, верхня частина дверцят холодильника тощо) і т. п. Ці дані, встановлені експертом-товарознавцем у ході огляду, визначають у товарах їхні індивідуально-конкретні ознаки, що мають значення для доказування при розслідуванні [1; 4].

За кордоном здійснюються спроби наносити на упаковку або товар таку інформацію, яка дозволяє ідентифікувати товар, у тому числі і його належність до конкретної товарної партії. На сьогодні маркування, що достовірно і точно ідентифікує конкретну товарну партію, застосовується, мабуть, тільки для консервів шляхом нанесення на денце банки відомостей, а саме: найменування консервів (асортиментний номер за ДКПП), підприємство-виготовлювач (порядковий номер за КВЕД), індекс відомства, якому належить підприємство-виготовлювач, номери зміни, дати, місяця й останніх цифр року виготовлення (чи терміну придатності).

Таким чином, товарознавча ідентифікація складається з двох стадій. На першій визначається групова належність товару, на другій, якщо є можливість, – індивідуально-конкретна тотожність. Слід, однак, відзначити, що процес товарознавчої ідентифікації може бути довершений визначенням тільки групової належності товару. Це залежить від властивостей конкретних товарів, обставин і мети дослідження [4; 5]. При проведенні судово-товарознавчої експертизи спеціаліст має враховувати, що залежно від призначення розрізняють наступні види ідентифікації: асортиментна (видова), якісна (кваліметрична) і партійна [6; 7; 8].

Асортиментна (видова) ідентифікація – встановлення відповідності найменування товару його асортиментній характеристиці,

що обумовлює пропоновані до нього вимоги. Цей вид ідентифікації застосовується для підтвердження відповідності товару його найменуванню при усіх видах оцінної діяльності, але особливе значення він має під час проведення судово-товарознавчої експертизи і сертифікації товару. Видова ідентифікація одночасно служить методом виявлення невідповідності, що визначається як асортиментна фальсифікація товарів.

Якісна (кваліметрична) ідентифікація – встановлення відповідності вимогам якості, передбаченим нормативною документацією. Цей вид ідентифікації дозволяє виявити наявність припустимих чи неприпустимих дефектів, а також відповідність товарному сорту або іншим градаціям якості, зазначеним на маркуванні та у супровідних документах. При такій ідентифікації встановлюються градації якості, наприклад для харчових продуктів: стандартна, нестандартна, умовно придатна для харчових цілей, відходи або непридатна для харчових цілей продукція. Якщо стандартна продукція поділяється на товарні сорти, то встановлюється відповідність товарному сорту, зазначеному на маркуванні або у супровідних документах. При виявленні невідповідності сорту негативний результат ідентифікації констатується як особливий вид фальсифікації – пересортиця.

Партійна ідентифікація – один з найбільш складних видів діяльності, у ході якої встановлюється належність поданої частини товару (об'єднаної проби, середнього зразка, одиничних екземплярів) конкретній товарній партії. Складність полягає в тому, що у більшості випадків критерії для ідентифікації відсутні або ненадійні. Дуже важко встановити належність виробу до товару певного найменування, наприклад пшеничного хліба з борошна вищого сорту, зробленого одним хлібозаводом, але різними змінами, або хліба з борошна одного і того ж сорту, але від різних постачальників [9].

Як критерії ідентифікації експертом-товарознавцем повинні бути обрані показники, що відповідають наступним вимогам:

- типовість для конкретного виду, найменування чи однорідної групи продукції;
- об'єктивність і порівнянність;
- перевірність ;
- труднощі фальсифікації.

У ході проведення судово-товарознавчих експертиз для отримання найточнішого результату експерту-товарознавцю можна рекомендувати спільне використання таких критеріїв ідентифікації, які базуються на органолептичних та фізико-хімічних властивостях конкретного товару. Критерії ідентифікації повинні бути об'єктивними і незалежними від суб'єктивних даних дослідника (його компетентності, професіоналізму, врахування інтересів виготовлювача й ін.), а також від умов проведення випробувань. Перевірність прийнятих для ідентифікації критеріїв – одна з найважливіших вимог. Це означає, що при повторних перевірках незалежно від

суб'єктів, засобів і умов проведення ідентифікації щодо показників об'єкта, який ідентифікують, будуть отримані ті самі результати (у межах припустимої похибки). Тільки за таких умов обрані критерії ідентифікації будуть правильними і дозволять отримати експерту-товарознавцю достовірні результати. Труднощі фальсифікації об'єкта за ідентифікуючими критеріями можуть бути гарантією надійності, достовірності й правильності ідентифікації. Тому важливо критеріями ідентифікації обрати такі характеристики, при підробленні яких фальсифікація безглузда. За таких умов витрати на неї будуть настільки значними, що отриманий прибуток не окупить витрати на фальсифікацію.

Наприклад, для виноградних вин найбільш типовий і об'єктивний критерій ідентифікації – кількість і розмір зважених колоїдних частинок, зміна дисперсності і стійкості колоїдних систем відбувається при додаванні електролітів, наприклад повареної солі, або зміні кислотності (рН). До критеріїв, що важко фальсифікувати, належать, наприклад, жирнокислотний склад коров'ячого масла, дисперсність вин, мікроструктура кави. У зв'язку з тим, що органолептичні і більшість фізико-хімічних показників у ряді випадків не відповідають вимогам перевірки й об'єктивності, в ході проведення судово-товарознавчих експертиз необхідно використовувати комплекс взаємодоповнюючих критеріїв.

Таким чином, ідентифікація товарів повинна мати характер комплексної оцінки, при якій найбільш значущими є типові і важкофальсифіковані критерії. У діючих стандартах і ТУ такі критерії найчастіше відсутні. Регламентовані в них органолептичні і фізико-хімічні показники, як уже відзначалось, недостатньо достовірно ідентифікують продукцію. Тому надзвичайно важливим є розроблення спеціальних критеріїв ідентифікації і внесення відповідних змін і доповнень у стандарти і правила системи сертифікації споживчих товарів.

Фальсифікація являє собою дії, спрямовані на обман одержувача і споживача шляхом підроблення об'єкта купівлі-продажу з корисливою метою. У широкому розумінні фальсифікація може розглядатися як дії, спрямовані на погіршення споживчих властивостей або зменшення кількості товару при збереженні найбільш характерних, але несуттєвих для його використання за призначенням властивостей. Фальсифікація товарів найчастіше відбувається шляхом додавання їм окремих найбільш типових ознак, наприклад для продовольчих товарів: зовнішнього вигляду при загальному погіршенні чи втраті інших найбільш значущих властивостей харчової цінності, у тому числі і безпеки. Замінники і дефектні товари не належать до фальсифікованих, якщо на маркуванні та у товарно-супровідних документах зазначено їхнє справжнє найменування, а ціна відповідає їх якості і походженню (наприклад, кавові напої з таким найменуванням не є фальсифікованими).

Об'єкти фальсифікації та ідентифікації однакові, тому що фаль-

сифікація – один із двох можливих результатів ідентифікації. При фальсифікації звичайно піддається підробленню одна чи кілька характеристик товару, що дозволяє виділити кілька видів фальсифікації: асортиментна (видова); якісна; кількісна; вартісна; інформаційна. Для кожного виду фальсифікації характерні свої способи підроблення товару, використовуються різні засоби.

Асортиментна фальсифікація – підроблення, здійснюване шляхом повної чи часткової заміни товару його заміником іншого виду, найменування зі збереженням подібності однієї чи декількох ознак. Для заміників характерні певні особливості – значна дешевизна порівняно з натуральним товаром, знижені споживчі властивості, ідентичність найбільш характерних ознак (зовнішнього вигляду, кольору, смаку і запаху, консистенції). Імітатори, тобто товари, застосовувані чи спеціально розроблені для заміни натуральних, також належать до заміників, які використовуються для цілей фальсифікації. Прикладом можуть служити карові напої на основі зернових, цукорю і т. п., концентрати, сиропи, соки і напої з використанням синтетичних барвників, кислот, ароматизаторів тощо. Можлива також часткова чи повна заміна висококонцентрованих товарів іншим менш цінним товаром, що належить до іншої чи тієї ж однорідної групи, але іншого виду. Так, досить часто картопляний крохмаль фальсифікується пшеничним борошном або кукурудзяним крохмалем. Поширеним видом фальсифікації є підміна вершкового масла маргарином. При заготівлі картоплі й коренеплодів широко використовується такий спосіб фальсифікації, як додавання понад установлені норми землі, коренів, рослинних залишків.

Якісна фальсифікація – підроблення товарів за допомогою харчових чи нехарчових добавок для поліпшення органолептичних властивостей при збереженні або втраті інших споживчих властивостей або заміна товару вищої градації якості товаром менш якісним. Засобами цього виду фальсифікації служать добавки і товари того ж найменування, що і товар, зазначений на маркуванні, у супровідних документах, але нижчої градації якості. Способи якісної фальсифікації: використання добавок, що імітують поліпшення якості; пересортиця.

Прикладом такої якісної фальсифікації можуть служити безалкогольні напої з частковою чи повною заміною цукру підсолоджувачами, з додаванням синтетичних барвників і ароматизаторів, що не передбачені рецептурою. При цьому на маркуванні не вказуються застосовувані добавки, а іноді є ще і вказівка про використання тільки натуральної сировини. Застосування заборонених добавок зовсім неприпустимо, тому що товар може виявитися небезпечним для споживача. Різновидом якісної фальсифікації товарів слід вважати часткову чи повну заміну натурального продукту харчовими чи нехарчовими відходами, що утворюються після витягування з нього найбільш цінних компонентів. Наприклад, реалі-

зація спитого чаю під видом натурального продукту, кави натуральної без кофеїну. В останньому випадку не можна вважати фальсифікацією продукт, якщо на маркуванні зазначені його призначення і склад (відсутність кофеїну).

До якісної фальсифікації варто віднести і пересортицю товарів. Це один із найбільш поширених різновидів якісної фальсифікації. Пересортиця – дії, спрямовані на обман споживача шляхом заміни товарів вищих сортів товарами більш низької якості з метою отримання додаткового прибутку [6–8].

Пересортиця може бути викликана об'єктивними і суб'єктивними причинами. До фальсифікації належить лише пересортиця, обумовлена суб'єктивними причинами, характерними для сировинних і технологічних принципів розподілу товарів на сорти. Пересортиця м'яса, ковбас, борошна, крохмалю, кави при реалізації в торгівлі є фальсифікацією, тому що якість цих товарів цілком сформована при їхньому виробництві, вона не змінюється при зберіганні. Разом з тим для значної групи товарів, якість і товарний сорт яких при зберіганні істотно змінюється, виникає пересортиця, що має об'єктивний характер. За умови перемаркування товарів і вказівки на фактичний сорт така пересортиця не є фальсифікацією. Прикладом цьому можуть служити чай, сир, вершкове масло, маргарин і інші товари, сорт яких може знижуватись в процесі зберігання внаслідок природних процесів, що викликають псування товару.

Кількісна фальсифікація товарів – обман споживачів за рахунок значних відхилень параметрів товару (маси, обсягу, довжини і т. п.), що перевищують гранично припустимі норми відхилень. У практиці цей вид фальсифікації називають недовагою, обмірюванням. Способи і засоби такої фальсифікації засновані на неточних вимірах із грубими похибками завжди убік зменшення вимірюваного об'єкта. З метою кількісної фальсифікації найчастіше використовують фальшиві міри (гирі, метри, вимірювальний посуд) чи неточні вимірювальні технічні пристрої (ваги, прилади і т. п.) без перевірочних клейм і свідоцтв, що наносять і видають органи Державної метрологічної служби. Кількісна фальсифікація може здійснюватися на виробництві: при фасуванні товарів, розливі напоїв на підприємствах торгівлі, громадського харчування при реалізації споживачу. В останньому випадку державні інспектори кваліфікують це як порушення правил торгівлі шляхом обважування чи обмірювання і притягують винних до відповідальності згідно з діючим законодавством.

Вартісна фальсифікація – обман споживача шляхом реалізації низькоякісних товарів за цінами високоякісних; товарів менших розмірних характеристик за ціною великих. Цей вид фальсифікації найпоширеніший, тому що об'єднується з усіма іншими її видами. Більше того, саме вартісна фальсифікація є головною метою омані споживачів, тому що дозволяє отримати незаконний прибуток. Вартісна фальсифікація може бути класифікована як незаконне

підвищення цін. В умовах ринкової економіки, однією з характерних рис якої є вільні, нерегульовані ціни, вартісною фальсифікацією користуються або для фальсифікованих низькоякісних товарів, або для цілей цінової конкуренції, зокрема для створення споживчих переваг за допомогою знижених цін.

Інформаційна фальсифікація – обман споживача за допомогою неточної чи перекрученої інформації про товар. Цей вид фальсифікації здійснюється шляхом перекручування інформації у товарно-супровідних документах, на маркуванні, у рекламі. Будь-який вид фальсифікації, розглянутий раніше, в більшості випадків доповнюється фальсифікацією інформації про товар, тому що в кожному іншому випадку фальсифікація легко виявляється. При фальсифікації інформації про товар досить часто перекручуються або вказуються неточно наступні дані: найменування товару; країна походження; підприємство-виготовлювач; кількість товару; належність до певної товарної партії. Одним із різновидів інформаційної фальсифікації товару є фальсифікація за допомогою упаковки, найчастіше виробничої. У цьому випадку фірмова упаковка використовується як засіб інформації про товар, хоча найчастіше мета фальсифікації – підроблення під високоякісний товар того ж найменування. Набагато рідше фальсифікація упаковки здійснюється з метою асортиментної фальсифікації.

Фальсифікації піддаються не тільки упаковка і маркування товару, але і товарно-супровідні документи, причому найчастіше підробляються накладні, сертифікати і посвідчення якості. У товарно-транспортних накладних на фальсифіковані товари завжди підробляються найменування товару, досить часто – виготовлювач і кількість товару (кількісна фальсифікація). Знайти підробку цих реквізитів у накладній можна тільки ідентифікацією товару на асортиментну належність і походження, а також кількісним виміром усієї товарної партії (переваженням, перерахуванням, обмірюванням). Останнім часом дуже поширеним видом фальсифікації документів стало підроблення сертифікатів.

Залежно від місця здійснення розрізняють дві підгрупи фальсифікації: технологічну і передреалізаційну. Технологічна фальсифікація – підроблення товарів у процесі технологічного циклу виробництва. Передреалізаційна фальсифікація – підроблення товарів при підготовці їх до продажу, при відпуску споживачу. Прикладом може служити реалізація маргарину, який видають за вершкове масло, заміна етикеток на низькоцінних консервах етикетками з найменуванням високоцінних, відпуск м'яса низьких категорій і сортів за ціною і з указівкою більш високих градацій. Для цього застосовують уже зазначені раніше способи фальсифікації (використання заміників, добавок, дефектної продукції і т. п.). Практика роботи експертів-товарознавців ХНУВС свідчить про широкий спектр специфічних проблем, які виникали в ході виконання експертних досліджень. На вирішення судово-товарознавчих експе-

ртиз для отримання загальних відомостей їм ставились питання щодо: найменування товару; призначення товару; підприємства-виготовлювача; сорту товару; відповідності маркування наявним ергономічним показникам тощо.

Судові товарознавці-експерти часто залучаються до проведення комплексних експертиз. Так, наприклад, при проведенні експертизи об'єктів волокнистої природи слідчому доцільно звернутись саме до експертів-товарознавців. Використовуючи методи мікросканування, хімічні методи (дію кислот, луку, органічних розчинників та ін.), експрес-методи та, як допоміжний, органолептичний метод товарознавцю-експерту під силу вирішити складні ідентифікаційні питання й дати на них науково обґрунтовані відповіді. Сьогодні збільшилась кількість правопорушень, пов'язаних із підприємницькою діяльністю. У зв'язку із цим експертам-товарознавцям ХНУВС найчастіше ставились наступні питання:

- з якої сировини виготовлений товар?
- в якій галузі промисловості використовується ця сировина?
- чи не є упаковка товару підробкою?
- чи відповідає марка товару продукції, що виробляється цією фірмою, підприємцем?

Досить частим випадком при проведенні судово-товарознавчих експертиз є визначення якості конкретного товару, ступеня його зносу (якщо він був у використанні), часу та способу виготовлення. У цьому випадку на вирішення товарознавчої експертизи можуть бути поставлені наступні питання:

- які дефекти має товар?
- які причини їх виникнення?
- чи є підстави для списання чи знищення товару?
- який ступінь зносу поданих на експертизу товарів?
- яким саме і чи однаковим способом виготовлені дані вироби?
- чи є виявлені дефекти наслідком псування упаковки чи зберігання?
- чи не є псування товару або зниження якості наслідком неправильного транспортування?

Практично в кожному випадку розгляду злочинів проти особи, держави (крадіжки, грабежі, розбійні напади) виникає необхідність встановлення завданих нанесених матеріальних збитків. На вирішення експерту-товарознавцю можуть бути поставлені наступні питання для ідентифікації конкретних речей або за матеріалами справи:

- якою є вартість поданих на судово-товарознавчу експертизу об'єктів дослідження на момент вчинення злочину?
- який ступінь зносу поданих об'єктів дослідження, що були у використанні?
- яка вартість поданих об'єктів дослідження з урахуванням зносу та індексації на момент проведення експертизи?

Практика роботи експертів ХНУВС при проведенні значної кількості експертних досліджень споживчих товарів доводить, що

до найбільш поширених обставин, які сприяють вчиненню злочинів, що можуть бути встановлені за допомогою судово-товарознавчої експертизи із використанням ідентифікації для виявлення фальсифікації, належать наступні:

1) порушення вимог нормативно-технічних документів (ДСТУ, ГОСТ, технічних умов і ін.), що пов'язано з нестачею або заміною дорогої сировини менш цінною. Це створює можливість для утворення «резерву» сировини, а потім випуску неврахованої продукції та реалізації її;

2) недотримання умов транспортування, приймання і зберігання товарів, що призводить до їхнього псування і зниження якості. У таких випадках у товарах навмисно завищують розміри природного збитку, різні дефекти (гнилість, вологість, бій і т. ін.), доброякісні вироби і сировина необґрунтовано списуються як брак;

3) порушення вимог ДСТУ, ГОСТ і технічних умов при визначенні сортності товарів. Такі обставини виникають, коли завищують сорт і вироби реалізують за більш високими цінами, а різниця в цінах привласнюється.

4) неправильне маркування й упакування товарів, неміцне прикріплення до виробів ярликів, бирок, контрольних талонів. Це іноді призводить до заміни маркування, упаковки і реалізації товарів за більш високими цінами;

5) порушення правил уцінки чи переоцінки товарів і їхньої реалізації. У таких випадках на ярликах навмисно не проставляють встановлену нову ціну і знижені в ціні товари реалізують за колишніми цінами, а різниця привласнюється розкрадачами;

6) недотримання правил взаємного заліку товарів під час інвентаризації. Необхідність у проведенні взаємного заліку виникає, коли маються надлишок чи нестача товарів. У ході проведення заліків іноді порушують положення, відповідно до якого заліку підлягають товари того самого найменування, як виключення, однієї і тієї ж групи, але які мають подібність за зовнішнім виглядом, властивостями, упаковкою тощо.

Вищенаведене дає підстави стверджувати, що товарознавча ідентифікація складається з двох стадій. На першій визначається групова належність товару, на другій, якщо є можливість, – індивідуально-конкретна тотожність. При цьому процес товарознавчої ідентифікації може обмежуватися визначенням тільки групової належності товару. Це залежить від властивостей конкретних товарів, обставин і мети дослідження. Ідентифікація товарів повинна мати характер комплексної оцінки, при якій найбільш значущими є типові критерії та ті, які важко фальсифікувати. У діючих стандартах і ТУ такі критерії найчастіше відсутні. Тому надзвичайно важливим є розроблення спеціальних критеріїв ідентифікації і внесення відповідних змін і доповнень у стандарти і правила системи сертифікації споживчих товарів. У роботі визначено вимоги до критеріїв ідентифікації, узагальнено засоби фальсифікації

та шляхи її виявлення.

Список літератури: 1. Зотов Б. Л. Идентификация в криминалистике : лекция / Б. Л. Зотов – М. : РИО ВЮЗИ, 1973. – 28 с. 2. Склянников В. П. Потребительские свойства текстильных товаров / В. П. Склянников. – М. : Экономика, 1982. – 160 с. 3. Чайковская А. Е. Комплексная оценка качества текстильных материалов / А. Е. Чайковская, Л. В. Полищук, И. С. Галык и др. – Киев : Техника, 1989. – 254 с. 4. Петрова І. А. Идентифікація товарів, як засіб гарантії їх якості / І. А. Петрова, Т. С. Дьякова, Є. В. Ковальов, В. Б. Дістанов // Вестник НТУ «ХПИ». – 2001. – № 23. Т. 2. – С. 73–80. 5. Петрова І. А. Фальсифікація продуктів потреблення і методи її визначення / І. А. Петрова, Т. С. Дьякова, І. М. Червяков // Вестник НТУ «ХПИ». – 2002. – № 9. Т. 2. – С. 77–87. 6. Методи визначення фальсифікації товарів : підручник / А. А. Дубініна, І. Ф. Овчиннікова, С. О. Дубініна, Т. М. Летута. – К. : Вид. дім «Професіонал» ; ЦУЛ. – 2010. – 272 с. 7. Николаева М. А. Идентификация и фальсификация пищевых продуктов / М. А. Николаева, Д. С. Лычников, А. Н. Нестеров – М. : Экономика, 1996. – 108 с. 8. Пригульська Н. В. Идентифікація продовольчих товарів: теорія і практика : монографія / Н. В. Пригульська. – К. : КНТЕУ, 2007. – 193 с. 9. Петрова І. А. Експертні дослідження круп, борошна та хлібобулочних виробів при розкритті економічних злочинів / І. А. Петрова, О. В. Загуменна, Т. С. Дьякова, В. В. Яременко. – Х. : Титул, 2008. – 72 с.

Надійшла до редколегії 22.08.2011

На основе изучения и анализа видов идентификации и её средств сформулированы требования к критериям идентификации, которые позволят выявлять фальсификацию и определять её средства.

On the basis of study and analysis of types of authentication and its facilities requirements to the criteria of authentication, that will allow to expose falsification and to determine its facilities, are set forth.